

เอกสารสิทธิที่ดินและสินเชื่อเกษตร

Land Ownership Document and Agricultural Credit

สาโรช อังสุมาลิน
Saroj Aungsumalin

ภาควิชาสหกรณ์ คณะเศรษฐศาสตร์และบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
Department of Cooperatives, Kasetsart University

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์ของรายงานนี้คือ 1) กะประมาณสมการอุปสงค์และอุปทานของสินเชื่อเกษตรจากสถาบัน และ 2) ศึกษาผลของเอกสารสิทธิที่ดินต่ออุปทานของสินเชื่อ การศึกษาใช้ข้อมูลปฐมภูมิที่เก็บรวบรวมโดย "โครงการพัฒนากรรมที่ดินและเร่งรัดการออกโฉนดที่ดินทั่วประเทศ : การศึกษาเพื่อประเมินผลทางด้านเศรษฐกิจและสังคม" แบบจำลองเศรษฐมิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ คือ วิธีการถดถอยแบบสวิชชิง (Switching Regression) ซึ่งเหมาะกับตลาดสินเชื่อเกษตรที่ไม่อยู่ในสภาวะดุลยภาพ ตัวแปรหรือตัวกำหนดอุปทานของสินเชื่อจากสถาบันการเงิน ประกอบด้วย ตัวแปรทุนหลักทรัพย์ค้ำประกันที่ดิน ตัวแปรทุนกลุ่มค้ำประกัน มูลค่าที่ดิน ทุน หนี้ค้างชำระกับสถาบันการเงิน ตัวแปรทุนการไม่ชำระคืนตามกำหนด สภาพคล่อง ประสิทธิภาพ และตัวแปรทุนเอกสารสิทธิที่ดิน ตัวแปรหรือตัวกำหนดอุปสงค์ของสินเชื่อจากสถาบันการเงินประกอบด้วย จำนวนผู้ใหญ่ การศึกษา ประสิทธิภาพ ตัวแปรทุนเอกสารสิทธิที่ดิน ทุน ที่ดิน (ปรับคุณภาพแล้ว) และสภาพคล่องสิทธิ ผลการวิเคราะห์ในทุก ๆ สมการอุปทาน พบว่าค่าสัมประสิทธิ์ของตัวแปรทุนหลักทรัพย์ค้ำประกันที่ดิน และทุน มีค่าเป็นบวก และแตกต่างจากศูนย์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ผลที่ออกมาในลักษณะนี้ แสดงว่า การใช้ที่ดินในการค้ำประกันเงินกู้จะเป็นการเพิ่มอุปทานของสินเชื่อจากสถาบันการเงิน หรืออีกนัยหนึ่ง เกษตรกรที่มีเอกสารสิทธิและใช้เอกสารสิทธิเป็นหลักทรัพย์ค้ำประกัน จะได้รับเงินกู้จากสถาบันการเงินมากกว่า

Abstract

The objectives of this study are 1) to estimate demand and supply equations of institutional credit and 2) to study the effect of land ownership document on supply of institutional credit. The study uses primary data collected by "Land Titling Project : Socio Economic Evaluation Study" in the analysis. "Switching Regression" econometric model which is suitable for dealing with data generated by a market disequilibrium is employed. The determinants of institutional credit supply are: land collateral dummy, Group collateral dummy, Land value, Capital, Liabilities to formal lenders, Past default dummy, Formal liquidity, Experience, and Title dummy. The demand variables are : Number of adults, Education, Experience, Title dummy, Capital, Owned Land (adjusted for quality), Net liquidity, and Title dummy. It is found from the estimation that the coefficient of land collateral dummy variable in the supply equation

is significantly greater than zero at the 95 percent (one-tailed) confidence level. This confirms that the pledging of a land collateral significantly increase the amount of credit offered by institutional lenders as compared to the case of no collateral. The empirical evidence indicates that land ownership documents confer significant advantages in access to institutional credit.

บทนำ

ปัญหาเกี่ยวกับที่ดินได้รับความสนใจอย่างจริงจังในประเทศไทยเมื่อไม่นานมานี้ มุลเหตุที่สำคัญของความสนใจดังกล่าวก็สืบเนื่องมาจากที่ดิน ซึ่งเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดอย่างหนึ่งในการประกอบอาชีพของเกษตรกรมีความจำกัดเพิ่มขึ้นทุกที และเท่าที่ผ่านมามีการใช้ที่ดินที่มีอยู่นั้นใช้อย่างไม่ระมัดระวัง ขาดหลักวิชาการ ทำให้ที่ดินเสื่อมสภาพลงอย่างรวดเร็ว การถือครองที่ดินตลอดจนความมั่นคงในการครอบครองที่ดินอันเป็นผลจากการที่เกษตรกรขาดหนังสือสำคัญแสดงกรรมสิทธิ์หรือสิทธิในที่ดิน เป็นปัญหาที่ต่อเนื่องสะสมกันมาเป็นเวลานาน กอปรกับผลจากการเพิ่มขึ้นของประชากรอย่างรวดเร็วในอดีตทำให้อุปสงค์ของที่ดินเพิ่มขึ้น จึงได้มีการย้ายถิ่นฐานเพื่อจับจองที่ดินไปใช้ประโยชน์ในด้านต่าง ๆ เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ผลของการบุกเบิกขยายการใช้ประโยชน์ที่ดินดังกล่าวทำให้การออกเอกสารสิทธิที่เหมาะสม¹ ไม่สามารถดำเนินการได้ทันกับความต้องการที่ดินที่ขยายตัวมากขึ้น จากข้อมูลการศึกษาที่ผ่านมามีปี พ.ศ. 2523 พบว่า จากที่ดินที่เกษตรกรครอบครองใช้ประโยชน์จำนวนทั้งหมด 121 ล้านไร่ มีพื้นที่ดินประมาณ 41 ล้านไร่ ขาดเอกสารสิทธิที่เหมาะสม และมีพื้นที่ดินอีกประมาณ 30 ล้านไร่ ที่ไม่มีเอกสารสิทธิใด ๆ ทั้งสิ้น (Feder and Others, 1986)

การวิเคราะห์ข้อมูลจากแหล่งที่มีอยู่แล้วของโครงการ (ศูนย์วิจัยเศรษฐศาสตร์ประยุกต์, 2530) มีมูลเหตุที่ทำให้เชื่อได้ว่ากรรมสิทธิ์ที่เหมาะสมเป็นปัจจัยสำคัญในการกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาทางการเกษตร ทั้งนี้เนื่องจากการมีเอกสารสิทธิที่ดีและมั่นคงนั้นเป็นแรงจูงใจให้เกษตรกรหรือผู้ครอบครองที่ดินลงทุนในที่ดิน ทั้งในระยะสั้นและระยะยาวมากขึ้น (Feder and Onchan, 1986) นอกจากนั้นยังช่วยให้เกษตรกรสามารถกู้เงินเพื่อใช้ในกิจการต่าง ๆ จากแหล่งที่เป็นสถาบันการเงินได้มากขึ้น (Feder, Onchan and Raparla, 1986) ซึ่งเงินกู้ที่นำมาใช้นั้นจะมีส่วนทำให้ทรัพย์สินของเกษตรกรเพิ่มมากขึ้นและ/หรือมีคุณภาพดีขึ้น ผลที่ตามมาคือผลผลิตที่ดินจะเพิ่มขึ้นตามไปด้วย (Feder, 1986) และส่งผลในระยะยาวทำให้มูลค่าของที่ดินสูงขึ้น (Chalamwong and Feder, 1986) ผลการวิจัยทุกเรื่องที่กล่าวมาเป็นการศึกษาถึงเอกสารสิทธิที่ดินที่มีคุณภาพต่ำกว่าโฉนด ซึ่งแตกต่างไปจากการศึกษาวิจัยของโครงการนี้ ซึ่งมุ่งศึกษาวิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์ระหว่างโฉนดกับปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจเป็นสำคัญ

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ

1. กะประมาณผลการอุปสงค์และอุปทานของสินเชื่อเกษตรกรจากสถาบันการเงิน
2. เพื่อศึกษาผลของเอกสารสิทธิที่ดินต่ออุปทานของสินเชื่อ

---

1 เอกสิทธิที่เหมาะสมในที่นี้ หมายถึง หนังสือสำคัญแสดงกรรมสิทธิ์ (โฉนด) และ/หรือหนังสือสำคัญแสดงสิทธิในที่ดิน(น.ส. หรือ น.ส. 3ก)

วิธีการศึกษา

1. ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา

ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาใช้ข้อมูลปฐมภูมิ ที่เก็บโดย โครงการย่อยประเมินผลภาวะเศรษฐกิจและสังคมของโครงการพัฒนากรมที่ดินและเร่งรัดการออกโฉนดที่ดินทั่วประเทศ (โครงการแม่บท) วิธีการเลือกห้องที่จะศึกษาและการเลือกตัวอย่างสุรยะละเอียดได้ใน รายงานฉบับสมบูรณ์ ของโครงการพัฒนากรมที่ดินและเร่งรัดการออกโฉนดที่ดินทั่วประเทศ : การศึกษาเพื่อประเมินผลทางเศรษฐกิจและสังคม เรื่อง ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานจากการสำรวจครั้งที่ 1 ศูนย์วิจัยเศรษฐศาสตร์ประยุกต์ คณะเศรษฐศาสตร์และบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มกราคม 2531

2. แบบจำลองที่ใช้ในการศึกษา

วิธีการมาตรฐานที่ใช้ในการวิเคราะห์ราคาและปริมาณที่เกิดขึ้นในตลาดคือ การสมมติว่าตลาดอยู่ในสภาวะดุลยภาพ หลังจากนั้นคำนวณหาสมการอุปสงค์ และอุปทาน โดยให้ราคา (หรือปริมาณ) เป็นตัวแปรตามม อย่างไรก็ตามดังที่กล่าวถึงแล้วข้างต้นว่า ตลาดของสินเชื่อบางอย่างไม่อยู่ในสภาวะดุลยภาพ การจัดสรรสินเชื่อบังคับเป็นตามกลไกของตลาด แต่เกิดจากการจัดสรรของสถาบันการเงิน ทั้งนี้เพราะว่ารัฐบาลกำหนดอัตราดอกเบี้ยไว้คงที่ และในระดับต่ำ ปริมาณสินเชื่อที่เกษตรกรตัวอย่างได้รับจึงอาจถูกกำหนดจากด้านอุปทาน (คือเกษตรกรมีความประสงค์จะกู้ยืมในจำนวนที่มากกว่าสถาบันการเงินยินดีให้กู้) หรืออาจถูกกำหนดจากด้านอุปสงค์ (คือเกษตรกรจะได้สินเชื่อจากสถาบันการเงินมากกว่าจำนวนที่ควรจะมี) ก็ได้ แบบจำลองเศรษฐมิติที่เหมาะสมกับสภาพข้อมูลในตลาดที่ไม่อยู่ในสภาวะสมดุลที่เป็นที่นิยมกันมากคือ วิธีการถดถอยแบบสวิชชิง (Switching Regressions) ซึ่งใช้วิธี Maximum likelihood ในการคาดประมาณค่าสัมประสิทธิ์ของสมการอุปสงค์และอุปทานไปพร้อม ๆ กัน และค่าที่ได้จะมีคุณสมบัติทางเศรษฐมิติคือค่าสัมประสิทธิ์ภาพเที่ยงตรง และมีการกระจายแบบปกติ ระบบสมการอุปสงค์และอุปทานสามารถเขียนได้ดังนี้

$$L_1 = \alpha'X + \varepsilon_1 \quad (\text{อุปทานของสินเชื่อจากสถาบัน})$$

$$L_2 = \beta'Z + \varepsilon_2 \quad (\text{อุปสงค์ของสินเชื่อ})$$

$$L = \min (L_1, L_2) \quad (\text{ปริมาณเงินกู้จากสถาบันการเงิน})$$

ที่ซึ่ง L คือ ปริมาณสินเชื่อที่สถาบันการเงินยินดีจะให้กู้ X คือเวกเตอร์ตัวแปรของลักษณะของเกษตรกรที่ไม่ผลต่อการตัดสินใจของผู้ให้กู้ α คือค่าสัมประสิทธิ์ของตัวแปร X ต่าง ๆ L คือปริมาณสินเชื่อที่เกษตรกรต้องการจะได้ Z คือเวกเตอร์ตัวแปรที่กำหนดความต้องการสินเชื่อของเกษตรกร β คือค่าสัมประสิทธิ์ของตัวแปร Z ต่าง ๆ ε_1 และ ε_2 คือค่าความคลาดเคลื่อน (random error terms) ซึ่งสมมติให้มีการกระจายแบบปกติ (normal) มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 0 และค่าความคลาดเคลื่อนทั้งสองไม่มีความสัมพันธ์กัน การสำรวจพบว่าค่าใช้จ่ายในการขอกู้ยืมเงิน (ที่นอกเหนือไปจากค่าดอกเบี้ย) ของเกษตรกรไทยจากสถาบันการเงินนั้นต่ำ ดังนั้นในความพยายามที่จะหาเงินกู้มาใช้ในกิจการผลิต (และ/หรือ การบริโภค) เกษตรกรจะกู้เงินจากสถาบันการเงินซึ่งเสียอัตราดอกเบี้ยถูกกว่าก่อน เมื่อเงินกู้จากสถาบันการเงินไม่เพียงพอเกษตรกรจึงจะขอเงินจากแหล่งที่ไม่ใช่สถาบัน สภาพการณ์เช่นนี้ในการวิเคราะห์ทางเศรษฐมิติอาจถือได้ว่า ข่าวสารเรื่องการกู้ยืมเงินในตลาดที่ไม่ใช่สถาบันการเงินของเกษตรกร จะไม่มีผลกระทบต่อคาดประมาณค่า α และ β ข้างต้น และยังอาจกล่าวได้ว่าสมการ L ข้างต้นเป็นสมการแสดงความต้องการเงินกู้ทั้งหมดของเกษตรกร ณ ระดับอัตราดอกเบี้ยที่เป็นอยู่

ตัวแปรของแบบจำลอง (Model Specification)

มีงานวิจัยมากพอสมควร ตัวอย่างเช่น Barro, 1976; Bell และ Srinivasan, 1985 ที่พัฒนาแบบจำลองสมการอุปสงค์และอุปทานของสินเชื่อก่อนช่วงสมบูรณ ในส่วนข้างล่างต่อไปนี้จะกล่าวถึงทฤษฎีที่อยู่เบื้องหลังการเลือกตัวแปรต่าง ๆ ที่ระบุในสมการที่ใช้วิเคราะห์ และอิทธิพลของตัวแปรที่คาดว่าจะเกิดขึ้น โดยทั่ว ๆ ไปตัวแปรที่ใส่เข้าไปในสมการอุปทานของสินเชื่อก็คือจะเป็นตัวแปรประเภทตัวชี้ (indicators) ซึ่งง่ายต่อสถาบันการเงินที่ให้ออกจะระบุและวัดได้ ในทางตรงกันข้ามตัวแปรในสมการอุปสงค์เป็นตัวแปรที่ผู้ยืมทราบดี แต่เป็นข้อมูลที่ผู้ให้กู้มักไม่ค่อยทราบ

1 ตัวแปรหรือตัวกำหนดอุปทานของสินเชื่อก่อนสถาบันการเงินดังต่อไปนี้

1) ตัวแปรหุ่น (dummy) หลักทรัพย์ค้ำประกันที่ดิน การใช้ที่ดินเป็นหลักทรัพย์ค้ำประกันจะลดความเสี่ยงภัยของผู้ให้กู้อย่างมาก ดังนั้นจึงมีสมมติฐานว่าผู้ให้กู้จะให้เงินกู้แก่ผู้ที่มีที่ดินค้ำประกันในจำนวนที่มากกว่า เมื่อเปรียบเทียบกับผู้ที่ไม่ได้หลักทรัพย์ที่ดินค้ำประกัน และผู้ที่มีเอกสารสิทธิที่ดินเท่านั้นที่จะใช้หลักทรัพย์ที่ดินค้ำประกันได้

2) ตัวแปรหุ่นกลุ่มค้ำประกัน ในทางทฤษฎีการกู้ยืมแบบเป็นกลุ่ม หมายความว่า ผู้กู้ทั้งหมดทุก ๆ คนภายในกลุ่มจะได้รับผิดชอบการชำระคืนเงินกู้ของแต่ละคนภายในกลุ่ม หากผู้กู้คนหนึ่งภายในกลุ่มไม่ชำระคืนเงินกู้ตามสัญญา คนอื่น ๆ จะต้องร่วมกันชำระคืนจนหมด ในท้องที่ที่ประวัติการชำระคืนเงินกู้ของการกู้ยืมแบบเป็นกลุ่มดีก็คาดได้ว่า ปริมาณเงินที่สถาบันการเงินจะให้กู้ย่อมมากกว่า ในกรณีนี้ผู้ยืมไม่มีหลักค้ำประกันอะไรเลย (แม้แต่กลุ่มก็ไม่มี) อย่างไรก็ตามอาจมีสมมติฐานว่าปริมาณเงินที่สถาบันการเงินจะให้เกษตรกรใช้กลุ่มค้ำประกันกู้ยืมน้อยกว่าปริมาณเงินที่สถาบันการเงินจะให้เกษตรกรที่ใช้ที่ดินเป็นหลักทรัพย์ค้ำประกัน นั่นก็คือในรูปสมการคณิตศาสตร์จะคาดได้ว่า ค่าสัมประสิทธิ์ของตัวแปรหุ่นหลักทรัพย์ค้ำประกันที่ดิน จะมากกว่าค่าสัมประสิทธิ์ของตัวแปรหุ่นกลุ่มค้ำประกัน และอาจเป็นไปได้เหมือนกันที่จะพบว่าในบางท้องที่ที่ประวัติการชำระคืนเงินกู้ของเกษตรกรที่กู้ยืมโดยใช้กลุ่มค้ำประกันนั้นแย่มาก ปริมาณเงินที่เกษตรกรได้รับจะเท่า ๆ กับหรืออาจจะน้อยกว่าปริมาณเงินที่เกษตรกรที่ไม่มีหลักทรัพย์ค้ำประกันอะไรเลยนั้นได้รับ ถ้าหากเกษตรกรที่ไม่มีหลักค้ำประกันอะไรเลยนั้นมีประวัติการชำระคืนดีกว่า ดังนั้นค่าสัมประสิทธิ์ของตัวแปรหุ่นกลุ่มค้ำประกันอาจจะเป็นบวก หรือลบก็ได้ ทั้งนี้เพราะการวิเคราะห์ปริมาณสินเชื่อก่อนจะได้นั้นเปรียบเทียบกับกรณีที่ไม่ได้หลักทรัพย์ค้ำประกัน

3) มูลค่าที่ดิน ที่ดินเป็นทรัพย์สินที่มีมูลค่ามากที่สุดของเกษตรกร และเกษตรกรสามารถจะขาย หรือแบ่งขายได้เพื่อให้ได้รับเงินสดเข้ามา เมื่อเกิดกรณีที่รายได้จากการขายผลผลิตเกษตรกรไม่เพียงพอ ในกรณีที่ไม่มีขายที่ดินที่ดินก็ยังใช้เป็นปัจจัยการผลิตอย่างหนึ่งที่จะก่อให้เกิดรายได้เงินสดแก่ครอบครัว มูลค่าของที่ดินจะสะท้อนถึงคุณลักษณะต่าง ๆ รวมกันไว้ เช่น ศักยภาพในการผลิตคุณภาพ (ความอุดมสมบูรณ์) ของดิน ตำแหน่งที่ตั้งเมื่อเปรียบเทียบกับความใกล้ไกลจากตลาดหรือทางคมนาคม การลงทุนปรับปรุงที่ดิน ฯลฯ ดังนั้นจึงคาดว่าเกษตรกรที่มีที่ดินและเป็นหนี้ ๆ มีคุณภาพดี (มูลค่าที่ดินสูง) จะได้รับปริมาณเงินกู้จากสถาบันการเงินมากกว่า

4) ทุน ทรัพย์สินของเกษตรกรเป็นตัวชี้ถึงความสามารถในการผลิตของเกษตรกร และเป็นทรัพย์สินที่มีมูลค่าเป็นเงินสด สามารถใช้เป็นหลักทรัพย์ค้ำประกันได้ เกษตรกรที่มีทุน (วัดเป็นมูลค่า) มากคาดว่าจะได้รับเงินกู้จากสถาบันการเงินมาก

5) หนี้ค้างชำระกับสถาบันการเงิน หนี้ค้างชำระเป็นสิ่งที่ทำให้เงินสดไม่ไหลกลับคืนเข้าสู่สถาบันการเงิน ดังนั้นจึงคาดว่าถ้าจะมีผลทำให้ปริมาณเงินให้กู้ลดลง อย่างไรก็ตาม เงินที่เกษตรกรค้างชำระกับแหล่งที่ไม่ใช่สถาบันเป็นสิ่งที่สถาบันการเงินยากที่จะทราบและพิสูจน์ได้ ดังนั้นจึงไม่ควรสรุปไว้ว่าเป็นตัวแปรที่จะมีผลกระทบต่อกับอุปทานของสินเชื่อก่อนสถาบันการเงิน

6) ตัวแปรทุนการไม่ชำระคืนตามกำหนด ถ้าเกษตรกรมีประวัติในอดีตว่า ไม่สามารถชำระคืนเงินกู้ได้ตามกำหนด จะมีผลทางลบต่อความเชื่อถือในตัวเขา และคาดว่า ปริมาณเงินกู้ที่จะได้รับจากสถาบันการเงินจะลดลง

7) สภาพคล่อง เกษตรกรที่มีทรัพย์สินหมุนเวียนมากมีโอกาที่จะไม่ชำระคืนเงินกู้ตามกำหนดน้อย ทั้งนี้ เพราะเกษตรกรสามารถจะขายทรัพย์สินหมุนเวียนออกไป เพื่อให้ได้เงินสดมากชำระหนี้ได้เร็วกว่าที่จะยอมให้ความเชื่อถือของตนเองลดลง เนื่องจากไม่สามารถชำระคืนได้ตามกำหนดซึ่งจะทำให้มีปัญหาในการขอกู้ยืมในอนาคต อย่างไรก็ตาม ทรัพย์สินหมุนเวียนที่เปลี่ยนเป็นเงินได้เร็วกว่า ยากที่สถาบันการเงินจะทราบและพิสูจน์ได้ ในการวิเคราะห์นี้ นิยามว่าสภาพคล่องคือ เงินฝากในสถาบันการเงินเท่านั้น ซึ่งง่ายต่อการพิสูจน์และวัดของสถาบันการเงิน ในลักษณะนี้ การมีสภาพคล่องสูงจะทำให้เกษตรกรได้รับการกู้เงินมากขึ้นด้วย

8) ประสบการณ์ ประสบการณ์วัดด้วยจำนวนปีที่เกษตรกรทำการเกษตร ยิ่งเกษตรกรมีประสบการณ์มาก คาดว่า จะทำให้ความสามารถในการผลิตสูงขึ้น ดังนั้นคาดว่า จะมีผลทางบวกในการประเมินการให้เงินกู้ของสถาบันการเงิน อย่างไรก็ตามตัวแปรนี้มีความสัมพันธ์สูงมากกับอายุของเกษตรกร ถ้าเกษตรกรที่มีอายุน้อย เป็นเกษตรกรที่ก้าวหน้าทันสมัยกว่า ก็จะทำให้ตัวแปรประสบการณ์มีผลในทางลบในการวิเคราะห์อุปทานของสินเชื่อจากสถาบันการเงิน

9) ตัวแปรทุนเอกสารสิทธิที่ดิน การมีเอกสารสิทธิที่ดินแสดงว่าเกษตรกรมีกรรมสิทธิ์ในที่ดินผืนนั้นหรือแปลงนั้น ถ้าหากการผลิตมีปัญหาเงินสตรับอาจไม่เพียงพอ เกษตรกรอาจจะขายที่ดินที่เขา มีกรรมสิทธิ์ถูกต้องตามกฎหมายบางส่วนออกไปได้ เพื่อป้องกันปัญหาการไม่สามารถชำระคืนเงินกู้ตามกำหนด ดังนั้น การมีเอกสารสิทธิที่ดินถึงแม้ว่าเกษตรกรจะไม่นำเอาไปใช้ค้ำประกันการกู้ สถาบันการเงินย่อมมีแนวโน้มยิ่งที่จะให้กู้มากกว่าเกษตรกรที่ไม่มีเอกสารสิทธิที่ดิน

2 ตัวแปรหรือตัวกำหนดอุปสงค์ของสินเชื่อจากสถาบันการเงินมีดังต่อไปนี้

1) จำนวนผู้ใหญ่ จำนวนผู้ใหญ่ที่อยู่ในช่วงวัยทำงานของครัวเรือน (อายุ 14-65 ปี) เป็นทรัพย์สินของครัวเรือนอย่างหนึ่ง ซึ่งทำให้ครัวเรือนลดความต้องการเงินที่จะจ้างแรงงานจากภายนอก อย่างไรก็ตาม การที่มีจำนวนผู้ใหญ่มากก็ทำให้การบริโภคเพิ่มขึ้นเหมือนกัน และอาจทำให้ครัวเรือนต้องการสินเชื่อมากขึ้นก็ได้ ดังนั้นผลกระทบของจำนวนผู้ใหญ่ต่อความต้องการสินเชื่อไม่สามารถระบุได้แน่นอน

2) การศึกษา ระยะเวลาที่เรียนในสถาบันการศึกษาเป็นเครื่องชี้ถึงคุณภาพของทรัพยากรมนุษย์ ซึ่งมีผลทำให้ประสิทธิภาพในการผลิตการทำงานดีขึ้น การที่คุณภาพของทรัพยากรมนุษย์ดีขึ้น จะมีผลทำให้ผลิตภาพเพิ่มของปัจจัยการผลิตต่าง ๆ สูงขึ้น ความต้องการปัจจัยการผลิตจะเพิ่มขึ้น ซึ่งมีผลทำให้ความต้องการสินเชื่อเพิ่มมากขึ้น

3) ประสบการณ์ จำนวนปีที่เกษตรกรปฏิบัติงานในฐานะที่เป็นผู้จัดการฟาร์ม ก็เป็นเครื่องชี้ถึงคุณภาพของทรัพยากรมนุษย์เช่นกัน ดังนั้น จึงคาดว่า จะมีผลต่อความต้องการสินเชื่อเหมือนกับกรณีของการศึกษา อย่างไรก็ตาม การที่ประสบการณ์และอายุมีความสัมพันธ์ค่อนข้างสูง และความเป็นไปได้ที่เกษตรกรที่มีอายุมากจะเป็นเกษตรกรที่ไม่ตื่นตัว ไม่ก้าวหน้า ดังนั้น ผลกระทบของประสบการณ์ต่อความต้องการสินเชื่อจึงไม่สามารถระบุได้แน่นอนเช่นกัน

4) ตัวแปรทุนเอกสารสิทธิที่ดิน มีการกล่าวถึงอยู่เสมอว่า การมีเอกสารสิทธิที่ดิน ทำให้เกษตรกรมีความมั่นคงมากขึ้นและเป็นสิ่งสูงใจให้มีการลงทุนในทรัพย์สินและที่ดิน (ปรับปรุงที่ดินให้ดีขึ้น) มากขึ้น การลงทุนที่เพิ่มมากขึ้นย่อมชักนำไปสู่ความต้องการสินเชื่อเพิ่มมากขึ้นเช่นกัน ดังนั้นจึงคาดว่าตัวแปรทุนเอกสารสิทธิที่ดินจะมีผลในทางเพิ่มความต้องการสินเชื่อ

5) ทุน ผลกระทบของทุนที่เกษตรกรมีต่อความต้องการสินเชื่อที่ค่อนข้างซับซ้อน การที่เกษตรกรมีทุนมาก ทำให้ผลผลิตภาพเพิ่มของปัจจัยการผลิตต่าง ๆ สูงขึ้น ซึ่งจะเป็นผลทำให้ความต้องการปัจจัยการผลิตและสินเชื่อเพิ่มมากขึ้น อย่างไรก็ตาม การที่เกษตรกรมีเครื่องมือเครื่องจักรกล อุปกรณ์และสัตว์ใช้งานของเกษตรกรเองมาก ทำให้ความต้องการสินเชื่อเพื่อจะใช้จ่ายเครื่องจักร อุปกรณ์และสัตว์ใช้งานน้อยลง ดังนั้น ผลกระทบสุทธิของตัวแปรทุนต่อความต้องการสินเชื่อจึงไม่สามารถระบุได้แน่นอน

6) ที่ดิน (ปรับคุณภาพแล้ว) ที่ดินเป็นตัวกำหนดศักยภาพในการผลิต และขนาดการประกอบการของเกษตรกร เมื่อขนาดที่ดินที่เกษตรกรเป็นเจ้าของมีขนาดใหญ่ ความต้องการปัจจัยการผลิตต่าง ๆ และความต้องการสินเชื่อย่อมมากตามไปด้วย ผลผลิตภาพของที่ดินของเกษตรกรแต่ละคนแตกต่างกันไปตามลักษณะทางกายภาพของที่ดิน ที่ดินที่มีคุณภาพดีจะทำให้ผลผลิตภาพของปัจจัยการผลิตอื่น ๆ สูงขึ้น ดังนั้น ขนาดของที่ดินจะต้องมีการปรับในเรื่องคุณภาพของที่ดินด้วย การปรับนี้ทำโดยใช้ "ดัชนีคุณภาพที่ดิน" ซึ่งคิดขึ้นโดยใช้การวิเคราะห์ราคาไฮโดนิค (Hedonic price analysis) กับมูลค่าที่ดินซึ่งแสดงการวิเคราะห์อยู่ในบทที่แปด ดัชนีจะดีขึ้นถ้าหากที่ดินมีดินที่มีคุณภาพดี มีที่ตั้งดี มีการปรับปรุงดินดี ฯลฯ

7) สภาพคล่องสุทธิ สภาพคล่องของเกษตรกรประกอบด้วย ทรัพย์สินหมุนเวียนต่าง ๆ ที่สามารถเปลี่ยนเป็นเงินสดได้เร็ว ดังนั้น สภาพคล่องจึงน่าจะมีความต้องการสินเชื่อลดลง อย่างไรก็ตาม สภาพคล่องของทรัพย์สินประเภทต่าง ๆ แตกต่างกัน และอาจมีผลทำให้ความต้องการสินเชื่อเพิ่มขึ้นได้ สินค้าที่เก็บไว้เพื่อรอการขาย อาจเกิดความเสียหายหรือขาดทุนได้ ถ้าหากไม่ขายหรือเปลี่ยนเป็นเงินในเวลาที่ถูกต้อง เกษตรกรอาจประสงค์ที่จะเก็บไว้เพื่อรอการขาย หรือเป็นสภาพคล่องสำรอง เพื่อลดความเสี่ยงที่ไม่สามารถจะชำระคืนเงินกู้ได้ตามกำหนด หรือลดความกดดันที่ถูกบังคับให้ขายสินทรัพย์ถาวรออกไปในราคาต่ำ ๆ เพื่อปกป้องความเชื่อถือที่มีอยู่กับสถาบันการเงิน ในช่วงเวลาดังกล่าวนี้นี้จึงมีความต้องการสินเชื่อ ดังนั้น ผลกระทบของสภาพคล่องสุทธิต่อความต้องการสินเชื่อจึงไม่แน่ชัดเช่นกัน

สมการอุปสงค์และอุปทานที่กล่าวถึงข้างต้นนั้นเรียกว่า ระบบสมการโครงสร้าง (structural equations) กล่าวคือ มีตัวแปรหลายตัวที่ถ้าพิจารณาในระยะยาวแล้วจะเป็นตัวแปรภายใน (endogenous variables) คือ ค่าของตัวแปรถูกกำหนดขึ้นจากระบบสมการ ตัวอย่างเช่น ทุน สภาพคล่อง และที่ดิน ค่าของตัวแปรเหล่านี้ในการวิเคราะห์ระบบสมการโครงสร้างถูกกำหนดขึ้นก่อน หรือเป็นค่าที่มีอยู่แล้ว ในขณะที่มีการตัดสินใจกู้ยืมหรือให้กู้ ดังนั้นการคิดคำนวณหาสมการทั้งสองไม่จำเป็นต้องมีปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ อย่างไรก็ดี การที่สมการอุปสงค์จะถูกกำหนดขึ้นบางส่วน จากตัวแปรที่ไม่สามารถจะกำหนดค่าได้ เช่น ความสามารถของเกษตรกร ตัวแปรเหล่านี้ก็มีความสัมพันธ์กับตัวแปรบางตัวที่ในระยะยาวจะเป็นตัวแปรภายใน ตัวอย่างเช่น เกษตรกรที่มีความสามารถสูงก็จะมีการสะสมทุนไว้มาก เป็นต้น ในกรณีเช่นนี้ ค่าสัมประสิทธิ์ของตัวแปรในสมการโครงสร้างที่คำนวณได้จะไม่ถูกต้อง (biased) ปัญหานี้สามารถจะแก้ได้โดยแทนตัวแปรที่ในระยะยาวจะเป็นตัวแปรภายใน ด้วยการคำนวณระบบสมการลดรูป (exogenous variables) หรือตัวแปรที่มีค่ากำหนดจากภายนอกในระบบสมการ ผสมอยู่ด้วย ตัวแปรภายนอกนี้ประกอบด้วยที่ดินและทุนที่มีอยู่เมื่อเริ่มแรก (initial endowments) และความมั่งคั่ง (wealth) ของบิดาของเกษตรกร การแทนค่าตัวแปรที่ระยะยาวจะเป็นตัวแปรภายในด้วยตัวแปรภายนอกในสมการอุปสงค์ ก็จะได้สมการอุปสงค์ลดรูป ในการศึกษานี้ ไม่มีความจำเป็นจะต้องแทนตัวแปรที่ระยะยาวจะเป็นตัวแปรภายในของสมการอุปทาน ทั้งนี้เพราะตัวความคลาดเคลื่อน (error term) ของสมการซึ่งรวมเอาลักษณะต่าง ๆ ของเกษตรกรเอาไว้แล้วไม่มีความสัมพันธ์กับตัวแปรที่ระยะยาวจะเป็นตัวแปรภายในที่ระบุไว้ในสมการ

ตัวแปรภายนอกที่ใส่เพิ่มเข้าไปในสมการอุปสงค์ คือ ที่ดินและทุนที่เกษตรกรมีอยู่เมื่อเริ่มแรก ขนาดของที่ดินของบิดาของเกษตรกร และดัชนีคุณภาพที่ดิน ซึ่งไม่รวมการปรับปรุงที่ดินของเกษตรกร (เพราะเป็นตัวแปรภายใน) แต่รวมคุณภาพของที่ดินในลักษณะอื่น ๆ เช่น สถานที่ตั้งของที่ดิน ประเภทของดิน เป็นต้น ผลกระทบของตัวแปรเหล่านี้ในรูปของค่าสัมประสิทธิ์ของตัวแปร ในสมการลดรูปนั้นไม่สามารถระบุได้แน่นอน เพราะอาจมีผลทั้งทางบวก

และลบ (เพิ่มและลดความต้องการสินเชื่อ) ตัวอย่างเช่น จำนวนทุนที่เกษตรกรมีอยู่เมื่อเริ่มแรก จะมีผลกระทบในทางบวกต่อจำนวนทุนและที่ดินที่เกษตรกรมีอยู่ในปัจจุบัน และลดความต้องการสินเชื่อ แต่ตัวแปรสองตัวหลังคือ ขนาดที่ดิน และดัชนีคุณภาพที่ดิน อาจมีผลในทางเพิ่มความต้องการสินเชื่อและในทำนองเดียวกัน การศึกษาที่มีผลกระทบต่อการ สะสมของทั้งที่ดินและทุน เนื่องจากวัตถุประสงค์หลักของการศึกษานี้คือ การศึกษาถึงผลกระทบของความมั่งคั่งในการเป็นเจ้าของที่ดินต่ออุปทานของสินเชื่อ ดังนั้นจะไม่เพ่งเล็งผลของการคาดประมาณสมการอุปสงค์มากนัก สิ่งที่สำคัญในที่นี้ก็คือ การใช้ระบบการวิเคราะห์แบบไม่ได้คุณภาพของตลาดเข้าไปในแบบวิธีเศรษฐมิติ เพื่อลดความไม่ถูกต้องในเรื่องการระบุสมการ (model specification)

ตัวแปรที่เกี่ยวกับการตัดสินใจเลือกระบบปลูกพืช (เช่น พืชที่จะปลูก ขนาดพื้นที่ที่จะปลูกฯ) ไม่ได้รวมอยู่ในการวิเคราะห์นี้ เพราะได้ถูกพิจารณาไปแล้วพร้อม ๆ กันกับการคิดปริมาณสินเชื่อที่ต้องการ หรือสามารถตัดสินใจเลือกได้ภายหลังที่เกษตรกรทราบแล้วว่าเงินหรือสภาพคล่องอยู่เท่าใด หรือสามารถจะหาได้เท่าใด ส่วนอัตราดอกเบี้ยเงินกู้ของสถาบันการเงินในทางปฏิบัติทั่ว ๆ ไปก็มีค่าเท่ากันในระหว่างบรรดาเกษตรกรที่อยู่ในห้องที่ศึกษา ทั้งนี้เพราะดอกเบี้ยของสถาบันการเงินนั้น ธนาคารแห่งประเทศไทยเป็นผู้กำหนด เนื่องจากอัตราดอกเบี้ยมีค่าเท่ากันจึงไม่ได้นำมาใช้เป็นตัวแปรอิสระในสมการ นอกจากนี้เนื่องจากข้อจำกัดของวิธีการคำนวณที่ใช้การคาดประมาณ (วิธี maximum likelihood) ครวเรือนต่าง ๆ ที่ไม่ได้กู้ยืมเงินจากสถาบันการเงินจึงถูกตัดออกไปไม่นับรวมเป็น ครวเรือนตัวอย่าง ครวเรือนต่าง ๆ เหล่านี้อาจถูกสถาบันการเงินพิจารณาตัดออกไปเพราะอุปทานของเงิน (ของสถาบันการเงิน) ไม่พอหรือครวเรือนเหล่านั้นอาจไม่ต้องการเงินกู้ก็ได้ ดังนั้น สมการอุปทานสินเชื่อที่พิจารณาจึงเป็นเพียงส่วนหนึ่งของเส้นอุปทานเฉพาะส่วนที่มีเงินมาจัดสรรได้เท่านั้น¹¹

ผลการวิเคราะห์

ผลการวิเคราะห์ได้แสดงไว้ในตารางที่ 1 คอลัมน์แรกในตารางจะเป็นสมการอุปสงค์และอุปทานของสินเชื่อจากสถาบันการเงินที่คาดประมาณ โดยวิธีกำลังสองต่ำสุด (Ordinary Least Square) ข้อจำกัดเกี่ยวกับสมการอุปทานก็คือ สมการอุปทานจะเป็นจริงก็ต่อเมื่อเกษตรกรตัวอย่างสามารถจะกู้ยืมจากสถาบันการเงินได้อย่างจำกัด หรืออีกนัยหนึ่งอุปทานของสินเชื่อจากสถาบันนั้นจำกัด คอลัมน์ที่สองแสดงค่าสัมประสิทธิ์ของสมการอุปสงค์และอุปทานภายใต้ข้อสมมติที่ว่าตลาดการเงินไม่ดุลยภาพที่กะประมาณ โดยใช้แบบจำลองโครงสร้าง คอลัมน์ที่สามแสดงค่าสัมประสิทธิ์ของสมการอุปสงค์และอุปทานของสินเชื่อจากสถาบันการเงิน ภายใต้ข้อสมมติว่าตลาดไม่มีดุลยภาพเช่นกัน แต่เป็นการประมาณโดยใช้แบบจำลองลดรูป

จำนวนตัวแปรอิสระที่ใช้ในการคาดประมาณสมการอุปสงค์และอุปทานสินเชื่อทั้งสามแบบ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีเพียง 19 ตัวอย่าง ซึ่งมีน้อยมาก เมื่อเทียบกับจำนวนตัวแปรอิสระที่กล่าวถึงข้างต้น จึงไม่สามารถนำเอาตัวอย่างในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมาวิเคราะห์ในครั้งนี้ได้ สำหรับ 64 ตัวอย่าง ในภาคเหนือมีจำนวนเพียงพอที่จะได้นำมาเสนอผลการวิเคราะห์ต่อไป

ผลการวิเคราะห์ในทุก ๆ สมการอุปทาน พบว่าค่าสัมประสิทธิ์ของตัวแปรทุนหลักทรัพย์สินค่าประกันที่ดินมีค่าและแตกต่างจากศูนย์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ผลที่ออกมาในลักษณะนี้เป็นการย้ำให้เห็นใจมากขึ้น การใช้ที่ดินในการค้าประกันเงินกู้จะเป็นการเพิ่มปริมาณอุปทานของสินเชื่อจากสถาบันการเงิน หรืออีกนัยหนึ่ง ผู้ที่กู้ยืมโดยใช้ที่ดินเป็นหลักทรัพย์สินค่าประกันเงินกู้ จะได้สินเชื่อจากสถาบันการเงินในปริมาณที่มากกว่า เมื่อเปรียบเทียบกับผู้ที่กู้ยืมโดยไม่ใช้หลักทรัพย์สินค่าประกัน ค่าสัมประสิทธิ์ของตัวแปรทุนของการใช้กลุ่มค่าประกันไม่แตกต่างจากศูนย์อย่างมีนัยสำคัญทาง

¹¹ เนื่องจากจำนวนเกษตรกรผู้กู้เงินจากสถาบันการเงิน จำแนกตามกลุ่มของผู้ที่อยู่ในพื้นที่โครงการและนอกพื้นที่โครงการมีจำนวนน้อย ทั้งในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในการวิเคราะห์เชิงเศรษฐมิติในเรื่องนี้ จึงมิได้จำแนกเกษตรกรแต่ละจังหวัดออกเป็นกลุ่มย่อยลงไปอีก

ตารางที่ 1 สมการอุปทานและอุปสงค์ของสินเชื่อกจากสถาบันการเงิน

	ภาคเหนือ ก - 84		
		แบบจำลองไม่สมดุล	
	OLS	แบบจำลอง โครงสร้าง	แบบจำลอง ลดรูป
สมการอุปทานของสินเชื่อ :			
ตัวแปรหุ่นหลักทรัพย์ค้ำประกันที่ดิน	0.8107* (8.208)	0.8002* (3.720)	0.8041* (4.015)
ตัวแปรหุ่นกลุ่มค้ำประกัน	-0.5878 (-0.5820)	-0.7355 (-0.247)	-1.3978 (-0.573)
มูลค่าที่ดิน	0.0302 (0.041)	-0.0011 (0.000)	-0.1836 (-0.183)
ทุน	0.3502* (2.055)	0.4402* (1.738)	0.6267* (2.421)
ประสบการณ์	0.3331 (1.302)	0.3501 (0.0994)	0.3608 (0.925)
ตัวแปรหุ่น น.ศ.4	-0.4100 (-0.5970)	0.3886 (0.099)	0.7037 (0.281)
สมการอุปสงค์ของสินเชื่อ :			
ตัวแปรหุ่น น.ศ.4	0.3679 (0.553)	-1.3349 (-0.411)	-0.3354 (-0.325)
การศึกษา	0.0683 (0.5880)	0.6414 (1.115)	0.1522 (1.047)
สภาพคล่องสุทธิ	1.0906* (17.6980)	1.2596* (7.312)	0.4711* (3.376)
ดัชนีคุณภาพที่ดิน	-0.0059 (-0.4410)	-	0.338* (5.224)
ที่ดินของบิดา	0.0013 (1.247)	-	0.0023 (0.095)
ที่ดินที่เกษตรกรมีเมื่อเริ่มแรก	-0.253 (-0.825)	-	0.0876 1.272

หมายเหตุ : ค่าในวงเล็บคือ ค่าสถิติ (t-value)

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ .05 หรือดีกว่า

สถิติ โดยมีเครื่องหมายเป็นลบ หมายความว่า ในภาคเหนือผู้ขอกู้ที่ไม่ใช้กลุ่มค้ำประกันจะได้สินเชื่อจากสถาบันการเงินในจำนวนที่มากกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับผู้ขอกู้ที่ใช้กลุ่มค้ำประกัน ค่าสัมประสิทธิ์ของมูลค่าที่ดินไม่แตกต่างจากศูนย์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ปริมาณของทุนซึ่งได้แก่ เครื่องไม้เครื่องมือ เครื่องจักรกลต่าง ๆ ก็เป็นตัวกำหนดอุปทานของสินเชื่อจากสถาบันการเงินที่สำคัญเช่นกัน กล่าวคือ เกษตรกรที่มีทุนมากก็จะได้รับสินเชื่อจากสถาบันการเงินมากด้วย ทั้งนี้เนื่องจากค่าสัมประสิทธิ์ของตัวแปรนี้ในสมการต่าง ๆ ที่กล่าวถึงข้างต้นมีค่ามากกว่าศูนย์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติทั้งสิ้น ค่าสัมประสิทธิ์ของประสบการณ์ ที่คำนวณได้มีค่ามากกว่าศูนย์ แต่ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ แต่ก็เป็นที่ยืนยันได้พอสมควรว่า สถาบันการเงินยังยินดีที่จะให้เงินกู้แก่เกษตรกรที่มีประสบการณ์มากในจำนวนที่มากกว่าเงินกู้ที่จะให้แก่เกษตรกรที่มีประสบการณ์น้อย ตัวแปรทุน โฉนด มีค่าสัมประสิทธิ์เป็นบวกแต่ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ หมายความว่า การมีเอกสารแสดงกรรมสิทธิ์ สำหรับเกษตรกรในภาคนี้จะได้รับเงินกู้จากสถาบันการเงินมากกว่า เมื่อเปรียบเทียบกับเกษตรกรที่มีเอกสารสิทธิหรืออย่างอื่น ทั้งนี้ตรงกับสภาพความเป็นจริงของการกู้ยืมเงินจากสถาบันการเงินในภาคนี้

ในรายงานนี้จะไม่วิเคราะห์ผลของตัวแปรอิสระในสมการอุปสงค์ทุกตัว ทั้งนี้เพราะเครื่องหมายของตัวแปรอาจเป็นได้ทั้งค่าบวก หรือค่าลบ อย่างไรก็ตาม ผลการวิเคราะห์ทางเศรษฐมิติแสดงให้เห็นว่าเกษตรกรที่มีประสิทธิภาพการผลิตสูงหรือมีอัตราผลตอบแทนจากการลงทุนสูง ซึ่งแสดงอยู่ในรูปของตัวแปรการศึกษา จะมีความต้องการสินเชื่อจากสถาบันการเงินมากกว่า เมื่อเปรียบเทียบกับเกษตรกรที่มีประสิทธิภาพในการผลิตต่ำการที่เกษตรกรมีสภาพคล่องสูงถึงแม้จะทำให้ความเสี่ยงในการไม่ชำระคืนเงินกู้ตามกำหนดลดลง แต่การที่เกษตรกรมีเงินสดน้อยอยู่แล้ว และต้องมาลงทุนในรูปทรัพย์สินหมุนเวียนเพื่อให้มีสภาพคล่องย่อมทำให้เกษตรกรมีความต้องการสินเชื่อมากขึ้นด้วย นอกจากนั้นการที่ค่าสัมประสิทธิ์คุณภาพที่ดินมีนัยสำคัญทางสถิติในสมการลดรูป ทำให้เชื่อว่าเมื่อเกษตรกรมีที่ดินที่มีคุณภาพดีก็จะสามารถกู้เงินจากสถาบันได้มากขึ้น อย่างไรก็ตาม ในสมการอุปสงค์นั้น ค่าสัมประสิทธิ์ของตัวแปรทุนของภาคนี้ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ จึงไม่สามารถหาข้อสรุปได้ชัดเจนในตอนนี้

สรุปและเสนอแนะ

ผลการคาดประมาณค่าสัมประสิทธิ์ของสมการอุปทานข้างต้นแสดงว่า เกษตรกรที่มีเอกสารสิทธิและใช้เอกสารสิทธิเป็นหลักทรัพย์สินค้ำประกันจะได้รับเงินกู้จากสถาบันการเงินมากกว่าเกษตรกรที่ไม่มีเอกสารสิทธิ จำนวนเงินกู้ที่ได้รับมากกว่านี้เป็นผลมาจาก 2 ด้านคือ 1) ผลจากการใช้ที่ดินเป็นหลักทรัพย์สินค้ำประกัน และ 2) จากการที่ดินมีมูลค่าสูงขึ้นเนื่องมาจากการมีเอกสารสิทธิ อย่างไรก็ตาม เนื่องจากตัวแปรทุนของเอกสารสิทธิในสมการนี้ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ข้อสรุปจึงยังไม่ชัดเจนในตอนนี้

การวิเคราะห์และหลักฐานต่าง ๆ ที่กล่าวถึงข้างต้น ชี้ให้เห็นว่าชนบทของประเทศไทยความมั่นคงในการเป็นเจ้าของที่ดินน่าจะเป็นประโยชน์ในการเข้าถึงหรือได้รับบริการสินเชื่อจากสถาบันการเงิน ความมั่นคงในการเป็นเจ้าของที่ดินในที่นี้ หมายถึงการเป็นเจ้าของเอกสารสิทธิที่ดินที่ถูกต้องตามกฎหมาย ซึ่งจะเกิดได้เมื่อเกษตรกรไม่ได้นุ่กุกเข้าไปครอบครองเป็นเจ้าของที่ดินซึ่งเป็นของรัฐ เกษตรกรที่นุ่กุกเข้าไปอยู่ในที่ของรัฐต้องเสี่ยงกับการที่จะถูกขับไล่ออกไปจากที่ดิน อย่างไรก็ตามความเสี่ยงนี้ค่อนข้างต่ำมากสำหรับกรณีของประเทศไทย เมื่อเกษตรกรนุ่กุกไม่สามารถจะใช้ที่ดินเป็นหลักทรัพย์สินค้ำประกันในการกู้ยืมเงินจากสถาบันการเงินได้ เกษตรกรจึงใช้การค้ำประกันในลักษณะอื่น เช่น การใช้กลุ่มค้ำประกัน หรือมีเงินก็ไม่ใช้หลักประกันเลย ผลที่ตามมาคือ เกษตรกรนุ่กุกทั้งหลายจะได้รับเงินกู้จากสถาบันการเงินในจำนวนที่น้อยกว่า เมื่อเปรียบเทียบกับเกษตรกรที่ใช้ที่ดินเป็นหลักทรัพย์สินค้ำประกัน นอกจากนั้นยังมีหลักฐานอีกเช่นกันที่แม้เกษตรกรจะไม่ได้ใช้ที่ดินเป็นหลักทรัพย์สินค้ำประกัน แต่ก็ได้สินเชื่อเป็นจำนวนมากจากสถาบันการเงิน ทั้งนี้เนื่องจากเป็นเกษตรกรที่มีความเสี่ยงน้อย เพราะมีหรือเป็นเจ้าของที่ดิน

เอกสารอ้างอิง

1. Chalamwong Y. and G. Feder "Land Ownership Security and Land Value in Rural Thailand". World Bank Staff Working Paper No.790,1988.
2. Feder, G. and T. Onchan, "Land Ownership Security and Capital Formation in Thailand", World Bank, Agricultural Research Unit, Discussion Paper No. ARU-50, February, 1988.
3. Feder, G. T. Onchan, and T. Raparla, "Land Ownership Security and Access to Credit in Rural Thailand", World Bank, Agricultural Research Unit, Discussion Paper No. ARU-53, May, 1988.
4. Feder, G. "Land Ownership Security and Farm Productivity in Rural Thailand", World Bank, Agricultural Research Unit, Discussion Paper No. ARU-51, April, 1988.
5. Feder, G. and Others, "Land Ownership Security, Farm Productivity and Land Policies in Rural Thailand", World Bank, Kasetsart University and Thammasat University, August, 1988.
6. ศูนย์วิจัยเศรษฐศาสตร์ประยุกต์, 2530. การศึกษาเพื่อประเมินผลทางด้านเศรษฐกิจและสังคม : ผลการวิเคราะห์ข้อมูลสถิติที่มีอยู่แล้ว คณะเศรษฐศาสตร์และบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, มกราคม.